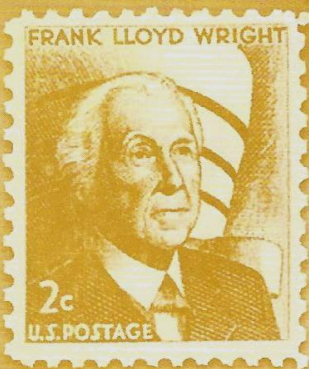

יולי-ספטמבר 2008 ■ מס' 86 שנה 17

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בעריכת יורם לוביאניקר ואריק שורץ

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

ת.ד. 62029, תל אביב - יפו 61620

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

	דבר העורך	עמ' 2
	תערוכת ישראל 2008 – סיכום ראשוני	עמ' 3
	כלי נגינה עתיקים	עמ' 8
	פרנק לויד רייט: אדריכלות על-זמנית	עמ' 13
	סיפורי מעטפות	עמ' 18
	הכה את המומחה	עמ' 24
	הגדרה קולעת בול	עמ' 25
	מכתבים למערכת	עמ' 29
	דיווח על האסיפה השנתית	עמ' 31
	חידה בולאית	עמ' 32
מנחם לדור		
יוכבד הוכמן		
יעל לבון		
רון ברגר		
אסף אברהם		

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
סגן יו"ר - ד"ר איליה פרנקל (ת.ד. 7186, אשקלון 78170, 07-6762169)
סגן יו"ר - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
מזכיר - זהר נוי (ת.ד. 62029, תל אביב 61620, 052-2641769)
גזבר - שלמה וורגן (רח' ברנשטיין 31/22, ראשון לציון 75503, 054-6855951)
חבר ועד - נמרוד דגני (אנה פרנק 6, רמת גן 52526, 050-5339265)
חבר ועד - יורם לוביאניקר (הנמל 40, תל אביב 63506, 054-5402723)
ועדת ביקורת: יוחנן מירז (יו"ר), חגי זהר, משה רימר.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר (054-5402723), אריק שורץ (052-2442502)

שירותים לחברים: נושאון - ארבע פעמים בשנה, נושאונט - ארבע פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2008): מבוגר - 100 ₪, נוער - 50 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.9.08

דבר העורך

שלום לכם,

תערוכת ישראל 2008 הייתה הצלחה גדולה לתימאטיקה הישראלית. מבין המציגים הישראלים ראוי לציין בראש ובראשונה את הישגו האדיר של חברנו **דני פישר** שזכה לראשונה במדלית זהב גדול ובפרס מיוחד כתצוגה התימאטית הטובה ביותר בתערוכה כולה. זהו הישג נפלא לדני, ובכך הוא זוכה לגמול ראוי על מאמציו לאורך השנים. ברכות גם לחברינו **יוסי חרש** ו-**משה מיכאלי** אשר זכו לראשונה למדלית זהב. גם **עז עזריאלי** רשם הישג מצויין - מדליה מזהבת, המהווה שיפור של שלוש רמות ביחס לתוצאה אותה השיג לפני שנתיים בירושלים. ברכות גם ליושב ראש האגודה, **ד"ר יהושע מגר**, אשר השתתף כמתלמד בחבר השופטים. יהושע עבר את "הבחינה" בהצלחה, ואנו זכינו בשופט תימאטי בינלאומי נוסף. סיכום מפורט של התערוכה מובא על ידי **מנחם לדור**.

גם נושאן שלנו הוצג בתערוכה וזכה למדלית כסף גדול באגף הספרות הבולאית. זהו הישג נפלא, ואנחנו מאוד גאים בו. הישג זה גם מחייב אותנו להמשיך ולהוציא עיתון בולאי איכותי, ולשפר אותו ככל שניתן במגבלות התקציב.

כדי להעריך נכונה את התוצאה הישראלית באגף התימאטי ערכנו השוואה סטאטיסטית ביחס לתערוכת ישראל '98 שנערכה לפני עשור. מתברר כי התוצאות של האורחים מחו"ל היו הפעם מעט נמוכות יותר – ככל הנראה בשל שינויים שחלו בכללי השיפוט. לעומת זאת התוצאות של התימאטיקאים הישראלים השתפרו במידה ניכרת: לפני עשר שנים מחצית מהמציגים הישראלים בתחום התימאטיקה הסתפקו במדלית כסף גדולה, והציון הממוצע היה 78 נקודות. הפעם זכינו למספר רב של מדליות גבוהות, והציון הממוצע למציג התימאטי הישראלי היה 83.5. ראוי גם לציין כי מספר המציגים הישראלים עלה מ-12 ל-14, וזאת למרות שאוספו של ד"ר מגר לא נכלל בתחרות בשל השתתפותו בחבר השופטים.

בצד שביעות הרצון מתוצאות אלו ראוי להביע צער על כך שהאגף התימאטי ממשיך לזכות בתוצאות נמוכות בהרבה ביחס לאגף המסורתי וביחס לתולדות הדואר. עובדה היא, שמדליות גבוהות מחולקות ביד נדיבה באגפים מסוימים, בעוד שבאגף התימאטי הן נדירות ביותר. אנו סבורים שהדבר נובע מעיוות בכללי השיפוט, ושהנושא צריך לעלות לדיון במסגרת ה-FIP.

החברת הנוכחית מוקדשת לנושא האמנות. תמצאו בה מאמר על כלי נגינה עתיקים, על הארכיטקט הנודע **פרנק לויד רייט** ומאמר חשוב על פרק האמנות בתצוגות תימאטיות שונות, בעיקר כאלה מתחום החי והצומח (פינת המעטפות). הטור של דבובש לא מתפרסם הפעם, ואנחנו מאחלים לו החלמה מהירה. הופעת המדור תתחדש בגליון הבא.

שלכם,

יורם ואריק.

תערוכת ישראל 2008 – סיכום ראשוני מנחם לדור

בימים אלו ננעלה בתל-אביב תערוכת הבולים הבינלאומית ישראל 2008 שבמסגרתה נערכה גם אליפות העולם בבולאות (איסוף מסורתי). אין לי אלא לסכם את התערוכה במלוא החופן שבחים – למארגנים, למתנדבים ולמציגים. על סמך נסיוני אני יכול לומר שזו הייתה תערוכה מוצלחת מאוד. שמעתי את תגובותיהם של האורחים מחו"ל – שופטים, מציגים, סוחרים – והיו להם רק תשבחות. כולם ציינו את הארגון, את כמות המבקרים, את רמת התערוכה, את האירוח והלבביות שפגשו כאן. גם ההיבטים הארגוניים (קבלת אוספים, תליתם וכו') פעלו בצורה מסודרת ומאורגנת (למעט בעיה טכנית במסגרות עצמן שיהיה צורך להתייחס אליה בעתיד). שוחחתי בטקס הסיום של התערוכה עם מנכ"ל חברת הדואר ועם מנהל השירות הבולאי ושניהם היו מאוד מרוצים מהתערוכה, מהאווירה ומההיבט החשוב מבחינתם – ההכנסות.

אי אפשר שלא לציין את עבודת הקודש שעשה חברנו **משה רימר** בארגון ההדרות בתערוכה. משה הכניס את המדריכים ברזי הבולאות, ארגן את עבודתם ופיקח עליה, והדריך בעצמו סיורים רבים מספור. משה גם עסק בלא ליאות בהבאת כיתות לסיורים מודרכים עוד בשעות שלפני פתיחת התערוכה לקהל הרחב. עבור מבקרים בתערוכה שאינם בולאים הסיורים המודרכים הם חיוניים כדי להבטיח הנאה שלמה מהביקור. כולנו חייבים למשה תודה עבור מאמציו וברכות על הצלחתו.

דוכן האגודה (בדלפק שברחבת הכניסה לתערוכה) אויש כל העת על ידי מתנדבים חברי איל"ת. התוצאה: רישום של כעשרים חברים חדשים (תוספת של למעלה מעשרה אחוזים לאגודה) ויותר מ-200 ילדים שנרשמו לקבלת נושאונצ'יק. אלו תוצאות מעודדות מאוד מצד אחד, אך מצד שני הן מעמידות בפני כולנו אתגר גדול – הצורך לעניין אותם בתחביב שלנו ולדאוג שהם

משה רימר מדריך סיור בתערוכה. צילום: הדי אור.

יישארו איתנו גם בעוד כמה שנים. זו ההזדמנות להודות לחברינו **מאיר סוויד** (המוכר לכל כ"קוקו"), **איציק אביטל**, **משה ביאלי**, **מיקי אילון**, **אבינועם כץ**, **אלכס חילימנסקי**, **משה קפנר**, **תמיר קרקסון**, **דב טרגץ**, **גדי טסל**, **נמרוד דגני** – ומעל כולם **אסף אברהם** שאייש את הדוכן כמעט מידי ערב. אני מקווה שלא שכחתי איש.

לעורכי נושאון – יורם ואריק – מגיע יישר כוח גדול: על הפעילות השוטפת בעריכת הנושאון הם זכו במדליית כסף גדולה. שמעתי מהשופטים, שהביטאון מכיל את כל המרכיבים שמצפים לראות בחוברת תימאטית. בנוסף, הרעיון של הגיליון המיוחד לקראת התערוכה – מציגים כותבים על עצמם ועל תצוגתם – זכה לתשבחות רבות. חילקתי את החוברת לתריסר שופטים (התימאטיים, חברי הנהלת ה-FIP ונוספים) וכולם התלהבו מהרעיון, תוך ציון העובדה שזו הפעם הראשונה שהם רואים חוברת כזו. CHAPEAU!!

הפעילות בדוכן איליית. משמאל לימין: איציק אביטל, ד"ר יהושע מגר, אסף אברהם ויורם לוביאניקר.

לאחר סיום השיפוט התקיים סמינר תימאטי על ידי **ברנרד חימנז** הצרפתי – השופט התימאטי הבכיר וחבר הנהלת ה-FIP, איגוד הבולאות העולמי. בסמינר נכחו כ-40 איש, רק כעשרה מהם ישראלים. נכון שזה היה בבוקרו של יום עבודה רגיל, אבל בכל זאת חבל שלא ראינו נציגות ישראלית גדולה יותר. חימנז דיבר על המהות של אוסף תימאטי וכיצד יש לבנות אותו, על חשיבות התכנית והפיתוח ובעיקר על סעיף הניקוד החדש – חדשנות.

ועכשיו למציגים: תערוכה בסדר גודל זה היא גולת הכותרת של מאמצים שנמשכים שנים. נדמה לי שההישגים של חברינו בתערוכה זו ראויים לכל המחמאות האפשריות.

- **דני פישר** זכה במדליית זהב גדולה (היחידה באגף התימאטי) ויחד עם זה בפרס ה-Best in Class. אוסף בנושא מקורי – סימליות הפרחים כמכנה משותף - עם פיתוח מעניין שדורש הרבה מחקר ועם חומר בולאי נהדר, נדיר ומגוון.

- שלוש מדליות זהב (מתוך 10 בסך הכל באגף התימאטי) לחברינו **ד"ר הדי פייבל** (הצלב האדום בכל מקום ועבור כל אחד) עם פרס מיוחד על החומר הבולאי הנדיר, **משה מיכאלי** (תנועת הצלב האדום בכל מקום ועבור כל אחד) **יוסי חרש** (מינרלים – מקורם, ניצולם ושימושם): שוב, גישה תימאטית נכונה מלווה בפריטים בולאיים מגוונים ונדירים מביאים הישגים ראויים לציון.

- שלוש מדליות מוזהב גדול (מתוך 16 בסה"כ) לחברינו **אריה לביא** (צלם-מצלמה-תמונה), **פרידריך גרוס** (רומנטיקה – מוסיקה ומוסיקאים) **זהר נוי** (קולנוע: הסרט עומד להתחיל – נא לשבת). לשני האחרונים זו הפעם הראשונה לקבל מדליה ברמה זו, ועל פי הכללים הם יצטרכו לעבור כעת

לשמונה מסגרות. זוהי משימה מאוד לא פשוטה, בעיקר בגלל הצורך לשמור על רמה גבוהה של פריטים טובים ונדירים (וחדי העין יכלו לראות מספר אוספים מחו"ל שלא הצליחו לשמור על הרמה הנדרשת).

לורנס פיישר והתצוגה שלו : שואה, מדינה והמאבק להשרדות.

- מדליה מוזהבת:
אני רוצה לפתוח ולציין בקבוצה הזו את המדליה המוזהבת של **לביא בלאו** באגף של מסגרת בודדת (מלחמת הזמרים הנוודים בוורטבורג 1207). מלוא הערכתי, בכל היבט אפשרי, ללביא בלאו: הלוואי על כולנו, בגילו, מרץ וחדשנות כאלו. אני תקוה שנזכה

לראות תצוגות שלו ברמות אליהן הוא הרגיל אותנו עוד שנים רבות. ובקצה השני של מדרג הגילאים – כה לחי **למיכל פייבל** (הדינוזאורים: מעליונות להכחדה), שהציגה בקבוצת גיל הנוער של 16-18. ראוי לציין, שבאגף הנוער המדליה הגבוהה ביותר היא מוזהב גדול, כל שמיכל הגיעה להישג יוצא מן הכלל. באגף התימאטי זכו חברינו ב-3 מדליות מוזהבות (מתוך 17): **עז עזריאלי** (חשמל), **משה אפרת** (ינשופים) ו**לורנס פיישר** (שואה, מדינה והמאבק להישרדות). עבור שני הראשונים זוהי השתתפות ראשונה בתערוכה בינלאומית – יש תמורה בעד העבודה.

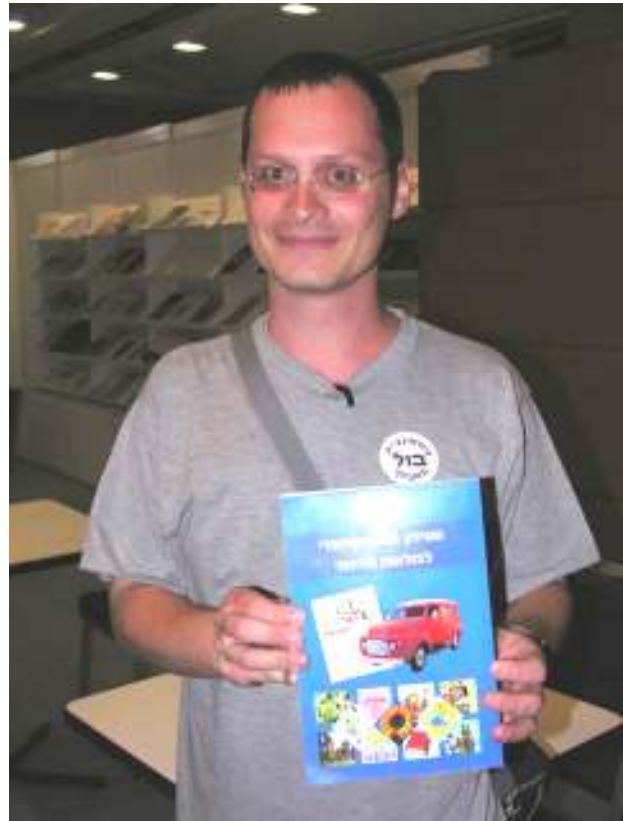
- מדלית כסף גדולה: 3 תצוגות ישראליות (מתוך 12): **ז'אק גאבור** (אינשטיין), **יוחנן מי-רז** (ונשמרתם לכם לנפשותיכם), **אריק שורץ** (כלבי המזחלות) וגם כאן ניכרת התמורה בעד העבודה הקשה. ציינתי כבר, ואחזור ואציין את המדליה ברמה זו **לורנס לוביאניקר ואריק שורץ** על עבודתם בעריכת הנושאון, עבודה ממנה אנו חוזרים ונהנים מדי כמה שבועות. חברנו **אסף אברהם** זכה למדלית כסף גדולה בעבור ספרו – המילון האנציקלופדי לבולאות ולדואר. ולא נשכח את חברנו **מאיר גוזס**, שהציג באגף המקסימפיליה ("משחק האור").

- ולבסוף, מדלית כסף אחת (מתוך חמש ברמת כסף ומטה) **לרוברט מרקס** על אוספו בנושא הפטריות. בעקבות התערוכה רוברט הצטרף לאיל"ת, ואין ספק כי חברותו באגודה יחד עם עבודה על האוסף יקדמו אותו בהמשך.

כתריסר מציגים מחו"ל ניצלו את ההזדמנות של התערוכה כדי לבוא ולתור בארצנו. משיחותי איתם עלה כי הם נהנו מאוד הן מהטיולים (כרגיל מפרכים ודחוסים) והן מהתערוכה. זכינו גם לנוכחות של מספר סוחרים ונציגי שירותים בולאיים. רחוק מאוד ממה שרואים בתערוכות באירופה, אבל גם זה משהו.

כידוע, הייתי השופט התימאטי היחיד מישראל בחבר השופטים (יחד עם עוד חמישה שופטים מחו"ל – מצרפת, לוקסמבורג, ארגנטינה, פורטוגל וסין). בתערוכה זו היו שלושה שופטים מתלמדים – מברזיל, מצרפת והיו"ר שלנו **ד"ר יהושע מגר** שקיבל את ההסמכה כשופט בינלאומי (תימאטיקה). איחולי הכנים ליהושע – תרומתו לתהליך השיפוט היתה גדולה, ואני בטוח שהוא ימשיך כך כדי לקדם את הבולאות התימאטית בישראל.

סיכומים עקרוניים יותר לתחום האיסוף התימאטי שלנו – ובעיקר ההיבטים שנוגעים למציגים – צריכים לחכות לנושאן הבא או זה שאחריו כדי שנוכל לנתח את הדברים עם פרספקטיבה של זמן. אבל בדבר אחד אין ספק – עלינו להגדיל את מספר העוסקים בתחביב שלנו, את מספר החברים באגודה ואת מספר המציגים, הן בתחום המבוגרים אך בראש ובראשונה בתחום הנוער.

חברנו אסף אברהם הציג את המילון האינציקלופדי לבולאות ולדואר. צילום: הדי אור.

מנחם לדור הוא שופט תימאטי בינלאומי, ולשעבר יו"ר איל"ת. כתובתו לצורך תגובות: lador@gmail.com

חברי נוער חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לוועד תוך חודש מפרסום הבטאון:

110	טבע רועי ועמית, שלונסקי 5, פתח תקוה 49298. אוספים חיות בהכחדה, חרקים, ספורט, כלי טיס.
111	בן-גל חגי, התמר 103, צופים, ד.נ. מערב שומרון.
112	פורת תימור, גני יהודה – סביון.

כלי נגינה עתיקים יוכבד הוכמן

רוב כלי הנגינה המוכרים לנו כיום מתחום המוזיקה הקלאסית (כגון: כינור, ויולה, צ'לו, חליל צד, אבוב, קלרניט, חצוצרה, טרומבון, נבל, כלי הקשה ועוד) שונים בצורתם מאלו שהיו בשימוש עד המאה העשרים. המוזיקה שנכתבה עד המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה נכתבה לכלי נגינה אחרים מאלו שבידנו היום. כלי הנגינה היו שונים לא רק במבנה, אלא גם בצורה ובחומרים מהם היו עשויים. כתוצאה מכך גם אופיים של הצלילים שהפיקו היה שונה – לעיתים במידה ניכרת – מהצליל אליו אנו רגילים. מובן, שלאופי הצליל השפעה רבה על התוצאה בהשמעת היצירה, כך שלמעשה רבים מאיתנו מעולם לא זכו לשמוע את יצירותיהם של הגדולים במלחינים – **מוצארט, בטהובן, שוברט, ברהמס** ואחרים - כפי שנכתבו במקור.

בדורות האחרונים נמשכו יותר ויותר מוזיקאים לבחון את המוזיקה הקלאסית בנגינה בכלי הנגינה עברם נכתבו. בתחום הביצוע של המוזיקה הקלאסית נקראת תופעה זו "ביצוע היסטורי". הביצוע ההיסטורי והעניין הרב בכלי הנגינה המוקדמים רווחים ונפוצים במיוחד בארצות מרכז אירופה. כך למשל, שלושת הבולים ממזרח גרמניה מציגים (משמאל לימין) ויולה דה גמבה – סופרן, משנת 1747, שלושה כלי נשיפה: אבוב (1785), קלרניט (1830) וחליל צד (1817) (כלי הנשיפה עשויים מעץ בלבד, לרבות שסתומיהם, אם קיימים); וציטאר-קונצרטים, משנת 1891. הבולים שתראו בהמשך מציגים כלי נגינה שהיו בשימוש בין המאות השש עשרה והשמונה עשרה.

הציטאר הוא כלי עתיק מאד, וככל הנראה מוצאו מן המונקורד ("מיתר אחד") – כלי נגינה שהיה קיים ביוון העתיקה. המונקורד היה עשוי מיתר בודד המתוח על לוח תהודה, שהנפיק צלילים שונים כאשר המנגן בו קיצר את אורכו באמצעות לחיצת המיתר אל לוח התהודה בנקודות שונות לאורכו.

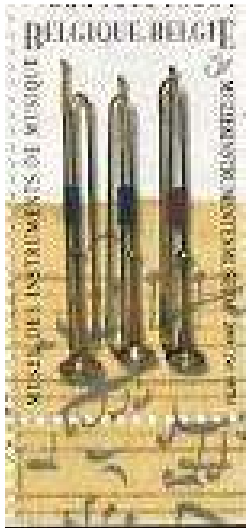
משנתווספו לו מיתרים נוספים, ניקרא "קית'ארה". גם באסיה הייו בשימוש כלי נגינה דומים מאד, ביניהם הקוטו היפני. המוזיקאי הגרמני **פרטוריוס**, אשר כתב ספרי עיון בתורת המוזיקה (תחום שנחשב אז כאחד מהמדעים הריאליים, בדומה למתמטיקה ולאסטרונומיה) בעלי חשיבות רבה לעוסקים בתחום זה, הזכיר את הציטאר באחד מספרי התיאוריה שלו, כבר ב-1619.

הציטאר בנוי מקופסת תהודה (טרפזית לרוב), אשר במקביל לפאתה הארוכה מתוחים כחמישה מיתרים מעל לוח-שריגים (כמו בגיטרה) ועוד כעשרים עד ארבעים מיתרים חופשיים. ציטאר אינו שם של כלי נגינה מסויים, כי אם קבוצת כלי נגינה שונים: קיימים

כלי נגינה בעלי 3 מיתרים מלודיים ו-15 מיתרי ליווי, ואחרים – בעלי מספר גדול בהרבה של מיתרים. מנגנים עליו בהקשה עדינה, בעזרת שני מקלות מרופדים בקצוותיהם. מעמדו של הציטאר היה מקביל למעמדו של הפסנתר בקרב הבורגנות המרכז אירופית, והוא כלי נגינה פופולארי מאד באוסטריה של היום, שם אפשר ללמוד את הנגינה בו בבתי ספר מיוחדים, גם לשמוע קונצרטים הניתנים על ידי נגנים וירטואוזיים. לאחרונה, הופיעה בארץ נגנית אוסטרית, חברה באנסמבל "לארפגיטה", אשר התארח פעמים אחדות במסגרת "פסטיבל פליציה בלומנטל", שנערך בחודש מאי בתל אביב.

ציטאר: מיתרים מעל לתיבת התהודה.

כלי נשיפה רבים מופיעים על גבי בולים: חלילים וכלי נשיפה ממתכת. המשותף לכלי הנגינה העתיקים הוא שנגנים השתמשו לא בכלי אחד בלבד, כי אם בקבוצה של כלי נגינה מאותו סוג, בגבהי צליל שונים. זאת, כיוון שלא ניתן היה לשנות את כיוונם. כך, למשל, אפשר לראות בבול מבלגיה (מתוך סדרה שהונפקה לרגל פתיחת מוזיאון כלי הנגינה בבריסל) חצוצרות שונות שההבדל ביניהן הוא אך ורק גובה הצליל היסודי בכל אחת מהן. בחצוצרות אלו לא היו שסתומים, ולכן – כל אחת מהן יכולה הייתה להפיק רק צליל יסוד אחד, ואת סדרת הצלילים העיליים הנגזרת ממנו – כששה עשר במספר – ולא יותר. לצורך נגינת קטעים שונים ביצירה ארוכה, ועל מנת לנגן כל צליל שהופיע ביצירה, נזקק הנגן לכלי נגינה שונים, בעלי כיוון שונה.

נבל ועוגב קטן.

עד למהפכה הצרפתית, לקראת תום המאה השמונה עשרה, היו בשימוש כלי נגינה נוספים, ייחודיים לתקופות המוקדמות. כלי נגינה אלו ירדו מגדולתם או אף נעלמו כליל עם השינוי החברתי והפוליטי של הדורות. החשוב שבהם הוא העוגב, כלי הנגינה המרכזי של תקופת הבארוק. גם עוגב הוא שם גנרי לקבוצת כלים גדולה מאד: היו עוגבים קטנים, בעלי מנעד של כשלוש אוקטבות וקופסת תהודה כגודלו של שולחן-פינת-אוכל ממוצע; והיו עוגבים גדולים ועצומים. עוגב קטן הכיל תיבת תהודה בה היו ממוקמים צינורות האוויר שיצרו את צלילו של העוגב. הפחת האוויר בעוגבים אלו נעשתה באופן מכני על ידי שני מפוחי – רגל. המפוחים הופעלו על ידי שוליה, שתפקידו היה לדרוך עליהם כל זמן הנגינה, לעיתים כמה שעות... הבול מהונגריה משמאל מציג עוגב קטן כזה.

עוגבי הכנסיות הגדולים היו בעלי נפח עצום, כשל דירת שלושה חדרים, בקירוב. גם הם נזקקו לאויר שנדחס לתוכם בעזרת מפוחים לשם הפקת צליל, אך דחיסת אוויר נעשתה על ידי קבוצת אנשים גדולה, וכך יכלו המנפחים גם לנוח מפעם לפעם. הבול ההונגרי מימין לקוח מסידרה של חמישה, כאשר בכל בול נראית תמונת דיוקן של מלחין וכלי הנגינה אשר לו הרבה במיוחד לכתוב. בול זה מוקדש **ליוהאן סבסטיאן באך** שאהב מאד את העוגב והרבה לכתוב עבורו. באך גם נחשב למומחה גדול בבניית ותיקון עוגבים. הומאז' נוסף לבאך ולעוגב – על גבי בול צרפתי, בעל עיצוב גרפי מודרני. גם אוסטריה הקדישה לעוגב בול, במלאת 450 שנה למותו של עוגבאי ומלחין אוסטרי ידוע – **פאול הופהיימר**. בול מזרח גרמני מציג עוגב של גדול בוני העוגבים במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה: **זילברמן**, בן דורו וידידו של באך.

באך היה מומחה בבניית ותיקון עוגבים. בול לא מנוקבב.

כלי עתיק מיוחד אחר הוא הלאוטה. המילה – לאוטה היא שיבוש איטלקי של המילה הצרפתית "אל-אוט" ובתרגום לעברית: "ה-אוט" כלומר ה-עוד. ואכן, הלאוטה היא גירסה אירופאית מעודנת של העוד המזרח תיכוני המוכר לנו. הלאוטה הייתה כלי אהוב מאד על נגנים, מלחינים ומאזינים באירופה המרכזית, והיא מתועדת בספרי מוזיקה וספרי הוראה לבניית כלי נגינה שונים. הלאוטה מופיעה בציורים רבים מתקופת הבארוק והרנסאנס, הן כחפץ אסתטי העומד בפני עצמו והן בדיוקנאות של דמויות מן המעמד הגבוה או של מוזיקאים מוכרים. ציירים אהבו במיוחד את תנוחת הנגינת הפורטת על הלאוטה, ובמוזיאונים שמורים ציורים רבים המתארים נגניות לאוטה. סדרת הבולים הצ'כית המוקדשת לאמני החיתוך בעץ מן המאה השש עשרה מציגה יצירות שלהם המתארות נגני

עוגב זילברמן

כלים שונים: **יקוב דה ג'ין**, המציג חיתוך עץ של אדם, המנגן בלאוטה, **כריספין זה פסה** – נגנית חליל צד, **אדריאן קולרט** – נגנית קרומהורן (קרן עקומה, כלי נשיפה בעל צליל חזק וחודרני, העשויה מעור מעובד). הלאוטה היא בעלת צורה מיוחדת: גופה – כאגס, וצווארה ארוך ועדין. ללאוטה מיתרים רבים, ומנגנים עליה בפריטה, בדומה לנגינה בגיטרה. היא מעוטרת בקישוטים רבים: בקצה הצוואר מופיעים

הנגן פורט על המיתרים.

ללאוטה יש צורת אגס עם צוואר ארוך ועדין.

ראשי נשים מגולפים בעץ, ובגוף הלאוטה – משחקי צורות הנדסיות בגוונים שונים, הנובעים מן השימוש בסוגי עץ שונים.

כלי נגינה מהמאה ה-16. משמאל לימין: חלילית צד, לאוטה וקרומהורן.

ויולה דה גמבה

כינור בארוקי

בין כלי הקשת המוקדמים חשוב להזכיר את הויולה דה גמבה – כלי שמוצאו, (ככל הנראה) מספרד, וגירסאותיו המוקדמות היו כלי נגינה שדמו הן לגיטרה והן לכינור. הכלי מונה חמישה עד שבעה מיתרים, גופו גדול, ובקצה צווארו – דמות אישה, בדרך כלל. הצליל של הויולה דה-גמבה עמוק ומתוק, ובעת הנגינה הוא מוחזק בין רגליו של הנגן. בניגוד לצ'לו, אין לכלי רגל תומכת. לוויולה דה גמבה ("ויולה של רגל") יש חמישה גדלים שונים: סופרן, אלט, טנור, בריטון ובס.

הכינור הבארוקי היה קטן יותר מזה המוכר לנו כיום. צווארו היה נטוע בהמשך של קו ישר לגוף הכינור, ולא מוטה לאחור כמו הכינור המודרני, קשתו הייתה קמורה, ונמתחו עליו מיתרי גיד. כל אלו הביאו לכך שצלילו היה מתון ורב הבעה, אך חלש מזה של הכינור המודרני. הכינור הוחזק על ידי הכנר על כתפו ובניצב לחזהו, והקשת הוחזקה ביד גמישה, ולא בגובה הכתף כקשת המודרנית. לאופן החזקה זה השפעה עצומה על צלילם של כלי הקשת.

אמנות בניית כלי הקשת הייתה מפותחת מאד בתקופת הבארוק, והבול הגרמני הנראה בעמוד הבא מוקדש לאחד הבונים המוכרים והחשובים, **מתיאס קלוצ**, שחי בין השנים 1653–1743. הבול מתאר שלבים שונים בגילוף העץ, בדרך למוצר המוגמר – צווארו של כלי הקשת, ככל הנראה ויולה דה גמבה.

כלי המקלדת, הצ'מבלו והפסנתר, מופיעים על בולים רבים. הבול מגינאה ביסאו מוקדש לצ'מבלו (הצ'מבלו הצרפתי - כלי גדול במימדיו ובעל שתי מקלדות) ולמלחין הצרפתי שהרבה כל כך להשתמש בו - **פרנסואה קופרן**, שכונה על ידי בני דורו "הגדול". הצ'מבלו הוא כלי פריטה, וצליליו נוצרים מפריטת לשונית על המיתר. לפיכך כמעט ולא ניתן לנגן צלילים חלשים וחזקים בצ'מבלו. לעומת זאת צלילי הפסנתר נוצרים מהקשת מכוש על גבי המיתר, כך שהוא מסוגל להפיק דרגות חוזק שונות. מכאן השם שקיבל הפסנתר עת נוצר לראשונה (בשנת 1709, על ידי **כריסטופורי**) – "פיאנופורטה". את הפסנתר ומרכזיותו בחיי היום יום מתאר בול רומני, נער המנגן בכינור בצוותא עם נערה המנגנת בפסנתר.

נגינה בפסנתר.

הצ'מבלו

תחליך הבניה של ויולה דה גמבה.

אין ספק שהכרת כלי הנגינה העתיקים, אופיים והשוני בינם לבין כלי הנגינה המודרניים מעצימה את חווית

השמע של יצירות שחוברו באותה התקופה. הקוראים מוזמנים לנסות להקשיב להקלטות המבוצעות בכלי נגינה עתיקים אלו ולהנות ממוסיקה טובה ואיכותית.

יוכבד הוכמן היא נגנית צ'מבלו, בוגרת בית הספר הגבוה למוסיקה עתיקה בבאזל, שוויץ. היא אוספת בולים בנושא כלי נגינה ומלחינים. כתובתה לתגובות: hochmann@zahav.net.il

יריד בולים חודשי בדיזנגוף סנטר

יריד בולים ססגוני על הגשר בדיזנגוף סנטר בתל אביב מתקיים בכל יום שלישי הראשון בכל חודש. היריד מאורגן על ידי התאחדות בולאי ישראל, השירות הבולאי ואגודת סוחרי הבולים. במקום תצוגות של בולים נדירים ומיוחדים, דוכנים של סוחרי בולים ואספנים, ובולים מארץ ומחול. היריד פתוח בין השעות 12:00 ל-19:00. הכניסה חופשית.

האירועים הבאים:

7.10.2008, 2.9.2008, 5.8.2008, 1.7.2008

חברים חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לוועד תוך חודש מפרסום הבטאון:

קוטון אבי, ת.ד. 8797, חיפה 31087. אוסף בולים מכל העולם.	544
מאיר יהושע, סביון.	545
דוד יעקב, ת.ד. 783, נס ציונה 74107. אוסף פרחים, ישראל, רומניה, הונגריה, פולין.	546
גולינסקי אלי, מושב חמד.	547
בן יעקב יחזקאל, שד' לכיש 65/32, קרית גת 82030. אוסף ציפורים, עופות דורסים, רוטרי, נוף.	548
פירר ליאוניד, מחרוזת 28/25, בת ים 59200. אוסף אמנות הרנסאנס.	549
בריל חגית, פרץ ברנשטיין 76, רמת גן 52247. אוספת טבע, ספורט, אישים, יהדות, ילדים.	550
זנד בניהו, תרשיש 24, שוהם 60850. אוסף אמנות, ספורט, ישראל, המזרח הרחוק.	551
טוב דן, זמנהוף 4א', הרצליה 46592. אוסף הכל.	552
פרוסט ישראל, ת.ד. 3423 קרית מוצקין. אוסף שחמט, ספורט, סוסים, פרפרים.	553
ממו בנימין, קנדי 770/3, אור עקיבא 30600. אוסף ספורט, ישראל.	554
טילמן יהושע, דרך עכו 97א', קרית מוצקין 26373. אוסף אספרנטו.	555
בר-אל צוריאל, ת.ד. 16270, תל אביב 61162. אוסף ספורט, חיות, קלאסיקה מודרנית – מוזיקאים, אמנות, ישראל.	556
חליופין סרגיי, תל אביב.	557
קציר יואב, שדה נחמיה 12145. אוסף תחבורה, קק"ל, ישראל.	558

חידוש חברות

מרקס רוברט, אטד 17, עומר 84965. אוסף פטריות, בונפרטה במצרים ובישראל, פלסטין.	180
אבוטבול שמעון, קרוננברג 15/6, רחובות 76662. אוסף אופניים.	256
בן-יהודה שאול, כפר החורש 16960. אוסף יודאיקה, שגיאות בבולים.	279
אופיר אורן, כליל החורש 8/7, רמות יצחק נשר.	376

פרנק לויד רייט: אדריכלות על-זמנית יעל לבון

גם כיובל שנים לאחר מותו נמנה **פרנק לויד רייט** (1869-1957) על האדריכלים הידועים והנערצים ביותר בקרב הציבור הרחב, ולא פחות מכך בקרב אנשי המקצוע. בעיני רבים הוא נחשב לגדול האדריכלים שהוציאה ארצות הברית ומהבולטים שבאדריכלים בכל הזמנים. לתהילתו הנמשכת של רייט ישנן סיבות רבות, ולפחות חלקן נובעות מאישיותו ונסיבות חייו: רייט גילם בהצלחה את דמות האדריכל הגאון בעל הבטחון העצמי הבלתי נדלה שאינו מוכן לכופ את ראשו בפני בעלי המאה (מקובל לחשוב שדמותו עומדת בבסיס ספרה של **איין ראנד** "כמעין המתגבר"), ואילו מערכות יחסיו עם נשותיו ובני משפחתו לא עלו בקנה אחד עם הנורמות החברתיות המקובלות של זמנו. אין ספק שגם שנות פעילותו הארוכות לרבות בגיל מופלג יצרו דמות החורגת מגבולות תקופה מוגדרת או הניתנת בנקל לשייך לאסכולה מוכרת באדריכלות.

ברשימה קצרה זו נסקור אחדות מהתחנות הבולטות בקריירה של רייט כפי שהן מודגמות בכמה מן הידועים בבנינים שתיכנן. יש לציין שמעבר לפרט עיצובי זה או אחר, רייט היה אדריכל טוטאלי בגישתו ומעורב בכל שלבי היצירה באופן נדיר בפרקטיקה המקצועית. כבעל רקע הנדסי הוא לקח על עצמו את תכנון כל ההיבטים הקשורים בחוזק המבנה ויציבותו, ופתרונותיו הנועזים הביאו לא אחת להתנגשויות חריפות עם אנשי מקצוע ספקנים. כאדריכל הוא שלל לחלוטין את ההפרדה בין תכנון הבניין לבין עיצוב הפנים שלו, ואף נהג לעצב באופן מיוחד מכלול של פריטים (כגון אריחים, לבני בנייה, רהיטים, חלונות ומנורות) כך שתשרה על הבניין הרמוניה צורנית וסגנונית. במקרים רבים אף תכנן רייט את כסאות פינת האוכל, ידיות הדלתות, מדפי הספריה ואפילו שטיחים ואביזרים דקורטיביים.

איין רנד.

פרנק לויד רייט נולד בעיירה קטנה במדינת ויסקונסין בארצות הברית. תחילת דרכו המקצועית העצמאית היתה בשיקגו, וסדרת המבנים שתכנן בפרבריה בפרוס המאה העשרים היקנתה לו את פרסומו הראשון. בעיקר ראויים לציון כנסיית unity temple הבלתי שגרתית שנבנתה בין 1905 ל-1908, והייתה מהמבנים הראשונים בעולם שעשו שימוש בבטון מזוין שניצוק באתר הבניה, וסדרת בתי מגורים משפחתיים פורצי דרך בסגנון שבדיעבד נודע כ"בתי הערבה" (prairie houses). סגנון מקורי זה מתאפיין בקווים אפקיים בולטים וגגות רחבים שטוחים או בעלי שיפוע מתון, שכאילו הותאמו למישורים השטוחים של המערב התיכון בארצות הברית. הניגוד הבולט בין "בתי הערבה" לבתים שנבנו בסגנונות המיובאים מאירופה התבטא גם בתכנון המרחב הפנימי של הבית, בו לראשונה אורגנו חדר המגורים, פינת האוכל והמטבח בפינות

שונות של חלל פתוח אחד. דוגמא מוצלחת לסגנון זה הוא בית רוֹבִי (Robie House), שנבנה בשיקגו בשנים 1908-1910.

בית רוֹבִי.

יש לציין כי למרות המגמות המודרניות הבולטות והשימוש הנועז בבטון שהפגין רייט בפרוייקטים רבים באותן השנים, אין לזהותו עם הסגנון המודרני הבינלאומי שהתפתח באירופה אשר שלל את הקישוטים והעיטורים של אדריכלות הדורות הקודמים וביקש להינתק ממסורות העבר. רייט חיפש דרכים בהם ניתן יהיה לעשות שימוש דקורטיבי בטכנולוגיות בניה חדשניות ובכלל זה בבטון. הוא החל לגלות עניין

באדריכלות המקורית של ילידי יבשת אמריקה ובפרט בני המאה. בשנות העשרים תכנן ברחבי ארצות הברית מספר בתי מגורים הבנויים מלבני בטון מעוטרים שנוצקו בתבניות קישוטיות שמקור השראתן ממקדשי המאה. אחד הידועים שבהם הוא בית אניס (Ennis) המונומנטלי בקליפורניה בו צולמו סצנות רבות מהסרט "בלייד ראנר".

חותמת מסניף דואר שפעל במלון איפריאל בטוקיו.

המבנה הידוע ביותר שתכנן רייט מחוץ לארה"ב הוא מלון אימפריאל בטוקיו, אשר בנייתו נשלמה בשנת 1923. המלון נראה בגלויה שבשער גליון זה. למרות שבמבט ראשון נראה כי סגנון המבנה הוא יפני-אוריינטלי, בחינה מדוקדקת יותר מגלה כי מקור ההשראה נלקח דווקא מפירמידות המדרגות של

מרכז אמריקה, וגם בדקורציה של המבנה העשוי בעיקר מבטון יצוק ולבני בטון יש שימוש חופשי במוטיבים של תרבות המאה. כדי להקנות עמידות למבנה באזור המועד לרעידות אדמה תוכננו יסודותיו כך שיצופו על משטח של בוצ, אשר נועד להקנות להם גמישות בדומה לאניה הצפה על פני המים. קונספציה תכנונית זו הועמדה עד מהרה במבחן קריטי, שכן זמן קצר לאחר פתיחת המלון ב-1923 סבלה טוקיו מרעידת אדמה קשה במיוחד שהחריבה את מרבית העיר. המלון אמנם שרד את רעידת האדמה, אך בניגוד למיתוס רווח (שרייט נמנה על מטפחיו) הוא לא היה המבנה היחיד בעיר שנשאר לעמוד על תילו. יתר על כן, כתוצאה מהרעש נפגעו בו סדקים ונגרם לו נזק לא מבוטל. בשנות ה-70 נהרס המבנה שתכנן רייט כדי לפנות מקום להקמת מבנה חדש עבור המלון.

בשנות ה-20 השתקע רייט בבית אחוזה מבודד שבנה במדינת ויסקונסין שלו קרא בשם טלייסין (Taliesin) כשמו של משורר וולשי קדום. שם חי האדריכל עם משפחתו, קבע את משרדו והקים מעין סדנה בה הכשיר וחינך אדריכלים צעירים ש"עלו לרגל" (וכמובן שילמו ממיטב כספם) כדי להתגורר ולעבוד במחיצת המאסטרו. בין הרעיונות אותם ביקש רייט להנחיל לחניכיו בלטה התפישה אותה כינה "אדריכלות אורגנית" – אדריכלות הצומחת באופן אורגני כשם שעץ צומח בטבע. מבנים התואמים תפיסה זו מתאפיינים בצורה פשוטה המשדרת שלוה, ועליהם להעדיף חללים גדולים וזורמים על פני חלוקה לחדרים סגורים קטנים. כמו כן, הבניין נדרש להתמזג בסביבתו כאילו צמח מתוכה – בין היתר על ידי שימוש מודגש בחומרים טבעיים ובחירת גוונים רכים וטבעיים כגוני אדמה ושלכת.

הדוגמא המוצלחת ביותר למימוש התפיסה האורגנית של בנין הנטוע בסביבתו הוא בית המגורים שרייט תכנן ופיקח על בנייתו בין השנים 1935-1937 עבור משפחת קאופמן הידוע כ-Fallingwater – שם אותו העניק לו רייט עצמו. **אדגר קאופמן** היה איש עסקים אמיד מפיטסבורג שחפץ לבנות למשפחתו בית נופש לסופי שבוע בחלקת יער שבבעלותו ליד העיירה בר ראן (Bear Run) בפנסילבניה. ההחלטה לפנות לפרנק לויט רייט נעשתה בהשפעת הבן אדגר ג'וניור,

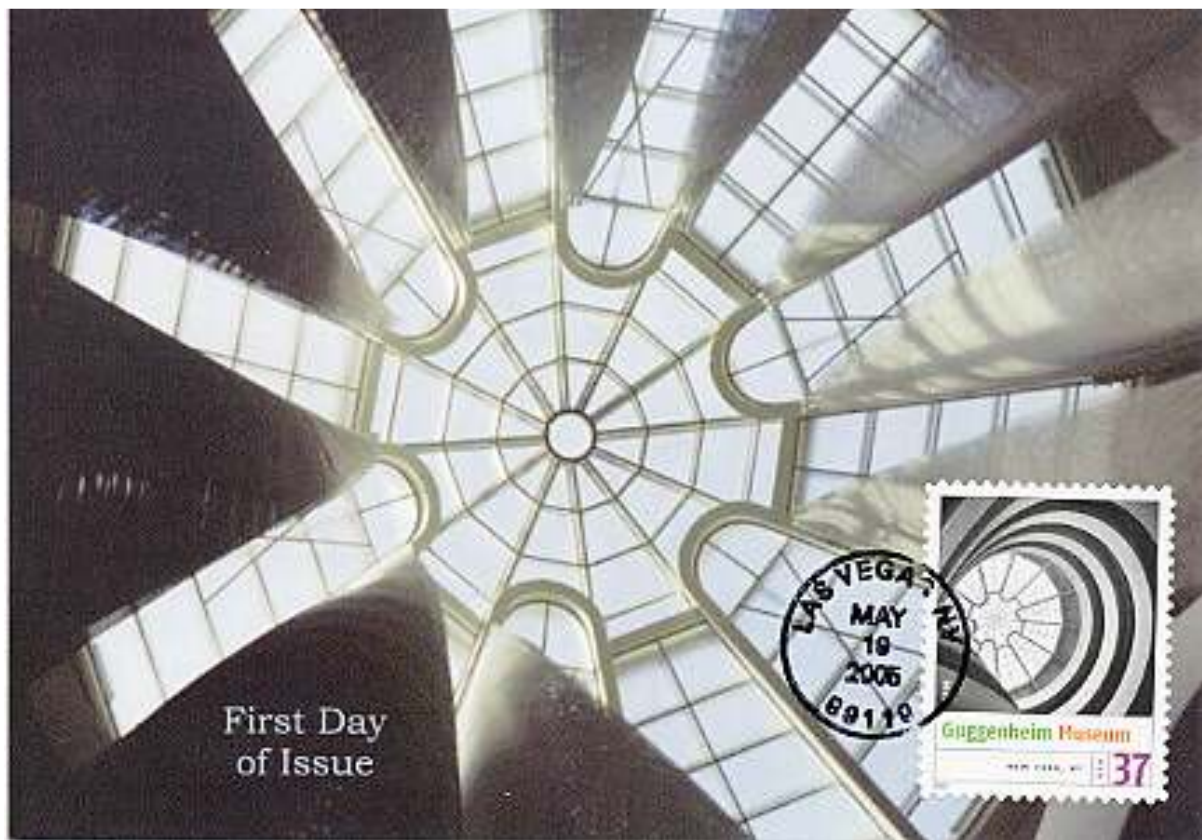
Falling water : אדריכלות אורגנית במיטבה.

אדריכל בהכשרתו שאף השתלם בזמנו בסטודיו של רייט בטלייסין (באותן השנים הדעה הרווחת הייתה שרייט בן ה-68 הוא אדריכל שמיטב שנותיו המקצועיות כבר מאחוריו). בעת הסיור באתר הצביע קאופמן על סלע שטוח שניצב ממש מעל המפל כנקודה החביבה על המשפחה לעריכת פיקניקים. קאופמן ציפה מן הסתם שהבית ימוקם כך שישקיף לעבר המפל, אולם רייט בחר דווקא למקם את הבניין מעל המפל באופן שלצופה מבחוץ יראה כאילו הנחל נובע מתוכו. הסלע הנזכר שולב ברצפת הסלון של הבית בצמידות לאח, וגרם מדרגות פנימי איפשר לרדת מתוך הבית כדי לשכשך רגליים במי הנחל.

האלמנט הבולט ביותר בעיצוב הבניין הן המרפסות התלויות הגדולות המשתלבות בדירוגן ובשינוי כיוון עם כיוון הזרימה של הנחל ומפליו, ובה בעת מעצימות את מימדי הנחל הצנוע. המרפסות המונוליטיות אמנם נוצקו מבטון מזוין אך צביעתן הבהירה והמיפתח התלוי הגדול שלהן מעניקים תחושה של ריחוף. בניגוד לכך, הקירות האנכיים בנויים מאבנים שנחצבו במקום והנותנות מרקם מחוספס, מאסיבי ולא רגולרי – כאילו צמחו מתוך הסלע עליו ניצב הבניין. חיבור המשטחים המנוגדים נעשה באמצעות חלונות גדולים שמסגרות הברזל בהם נצבעו בגוון אדום, אשר שימש גם לעבודות המסגרות בתוך הבניין ורבים מפרטי הריהוט בו.

מחשבה רבה הושקעה בעיצוב הפנים של הבניין וחווית ההתחברות אל הטבע שהוא יעניק לדייריו. החלונות הגדולים אפשרו מבטים נרחבים אל היער מכל החדרים. המרפסות רחבות הידיים עודדו יציאה לאוויר הפתוח. רצפת הסלון העשויה אבני סלע הוחלקה וטופלה בשעווה כך שהברק יצור רושם של משטח סלע רטוב. אפילו בחדר הרחצה דאג רייט להתקנת ראש מקלחת גדול במיוחד כדי שעוצמת המים הניתכים על רצפת האמבטיה תזכיר את צליל המפל.

הבניין הוכר כיצירת מופת מייד עם השלמתו. הוא שימש את משפחת קאופמן עד שנת 1963, כשאדגר קאופמן הבן העביר אותו לבעלות קרן ציבורית הדואגת לשימורו ולאחזקתו. הבית פתוח לציבור הרחב, היכול להתרשם מחזונו הנועז של האדריכל ומפרטי הריהוט המקוריים שנותרו כמעט ללא שינויים כלשהם.

מוזיאון גוגנהיים בניו-יורק: חלל גדול המואר מלמעלה באור טבעי. גלוית מירב.

שירת הברבור האדריכלית של רייט ואולי הידוע ביותר מבין הבניינים שתכנן הוא המוזיאון על שם **סולומון ר. גוגנהיים** בניו יורק. רייט עבד על המבנה לסירוגין בין השנים 1943-1959 אך לא זכה לראות בהשלמתו והוא נפתח לציבור חודשים מעטים אחרי מותו. הבניין נשלט על יד צורה גיאומטרית "אורגנית" שהילכה קסם על רייט מזה שנים רבות – הספירלה האופיינית לקונכיות. צורה זו איפשרה לארגן את המוזיאון באופן השונה עד מאוד מהדרך המקובלת של חדרי תצוגה נפרדים. על פי תכנונו של רייט עולים המבקרים במעלית אל ראש הבניין, ומשם מתחילים את דרכם במסלול הספירלי המשופע במתינות, תוך כדי סקירת המוצגים הנמצאים לאורך הדופן

פרנק לויד רייט.
ברקע – מוזיאון גוגנהיים.

החיצונית. במרכזו של המוזיאון נוצר חלל פנימי גדול המואר מלמעלה באור טבעי. באופן זה יכול המבקר לקלוט במבטו את פנים הבניין למלא גובהו. בנקודה אחת "נשברת" צורת הספירלה הרציפה על ידי מרפסת תצפית מעוגלת החודרת לתוכה – אמצעי המכוון להקל על המבקרים את ההתמצאות (במבנה ספירלי "טהור" קל מאוד לאבד את האוריינטציה).

הבנין הממוקם בשדרה החמישית הפך עד מהרה לציון דרך ולאייקון אדריכלי בניו יורק ולמקור פרסומו העיקרי של המוזיאון - הרבה יותר מאשר איכות האוסף אותו הוא מציג (דבר דומה אירע למוזיאון גוגנהיים שהוקם בשנות ה-90 בבילבאו בתכנונו של **פרנק גרי**). במשך שנות פעילותו הגדיל המוזיאון את אוספיו עד שהבניין המקורי התקשה להציגם. בשנת 1992 הורחב המוזיאון על ידי תוספת מגדל מלבני גדול הממוקם בעורפו של המבנה המקורי.

פרנק לויד רייט נפטר בשנת 1959 כשהוא בן 92, פעיל וצלול כמעט עד יומו האחרון. הוא הותיר אחריו מורשת אדריכלית הכוללת למעלה מ-400 מבנים, וכן מספר רב של תכניות שלא יצאו אל הפועל. חשובה לא פחות היא אותה מורשת שאינה ניתנת למדידה – הלא היא ההשראה שהעניק לדורות האדריכלים שבאו אחריו.

יעל לבון היא אדריכלית. כתובתה: yael.lavon@gmail.com

לא קיבלת את נושאונט?

נושאונט, העיתון הבולאי המקוון הראשון בשפה העברית, מופץ ארבע פעמים בשנה. כל חברי איל"ת זכאים לקבל אותו, אולם לצורך הפצת נושאונט אנו זקוקים לכתובת הדואר האלקטרוני (e-mail) שלכם. כתובתכם תשמש את ועד האגודה ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד. פנו אלינו עוד היום לכתובת noson.ed@gmail.com, וגם אתם תקבלו את נושאונט.

המדיום אינו המסר

פינת המעטפות חורגת מהשגרה, ועוסקת הפעם בנושא הקשור בתצוגות תימאטיות. נושא האמנות – הניצב בלב גליון זה – משתלב כחלק מהתצוגה בנושאים שונים ומגוונים. אבל בתצוגות רבות יש, לדעתי, בעיה במבנה התצוגה, ומן הראוי להעלות נושא זה לדיון. להדגמת הדברים אעשה שימוש

בשתיים מהתצוגות שהשתתפו בתערוכה שנעלה זה עתה, ואני מודה לשני המציגים על הסכמתם לפרסום מאמר זה. אשמח לשמוע דעות ותגובות מכלל החברים, ובפרט מאלו המציגים או השופטים בתערוכות.

את **משה אפרת** הכרתי לפני כתריסר שנים, כשהוא פנה אלי וביקש להתייעץ בנוגע להשתתפות בתערוכות כמציג. משה היה אז אספן של "ציפורים על גבי בולים" ולא התעניין בפריטים שאינם בולים. הסברתי לו כי ראשית חוכמה הוא חייב לבחור נושא מצומצם יותר: במחלקת העופות נכללים למעלה משלושת אלפי מינים אשר כבר הופיעו בבולים. גם אם הם יוצגו בצפיפות ממוצעת של עשרה מינים לדף, עדיין יידרשו יותר משלוש מאות דפים (כעשרים מסגרות תצוגה) רק להצגת אלפי המינים, וזה עוד לפני שהתחיל הפיתוח התימאטי של הסיפור. דרך מקובלת להתגבר על מכשלה זאת היא לצמצם את תחום התצוגה להיקף שניתן לממש אותו – משפחה בודדת (כמו התוכיים או הנשרים), או מספר מינים קטן שיש ביניהם מכנה משותף מובהק (למשל העופות שאיבדו את היכולת לעוף – היען, הקיזי, הפינגווינים).

בסופו של דבר משה בחר להתמקד בדורסים הליליים – סדרה המכילה רק שתי משפחות, התנשמתיים והינשופיים, ובהן פחות ממאה וחמישיים מינים. לדורסי הלילה יש מכנים משותפים מעניינים הנובעים מהיותם פעילים בשעות החשיכה. כמו כן יש להם מקום חשוב בתרבותנו שמאפשר למשה למצוא פריטים בולאיים שאינם מראים רק את חייהם בטבע אלא גם את השתקפותם בעיני האדם. מאז פגישתנו הראשונה משה הגיע, בזכות מאמציו והתמדתו, להישג הנאה של מדליה מוזהבת בינלאומית. במהלך הדרך סייעתי לו כמיטב יכולתי, ואני גאה בכך שזכיתי להיות ידידו של אספן ואדם שעשה כברת דרך כה ארוכה ועדיין ממשיך ללא ליאות לנסות להתקדם.

לאחרונה משה שאל אותי כיצד יוכל להוסיף ולשפר את התצוגה שלו. בבואי לענות לו הקדשתי תשומת לב מיוחדת לתוכנית התצוגה ולצורה בה הוא מממש אותה. התוכנית בנויה על פי מתאר המקובל בהרבה תצוגות של נושאים הקשורים בטבע והבנוי על ציר הזמן. הפרק הראשון עוסק בעבר – מהיווצרות העופות, דרך עליית העופות הדורסים ועד להתמחות של דורסי הלילה באורח החיים שלהם. פרק זה גם מראה את מקומם של דורסי הלילה בין הציפורים והעופות, סוקר את הדומה והשונה בינם לבין יתר הדורסים ומציג את שתי המשפחות של דורסי הלילה ואת המייחד את חבריהן. הפרק

השני מוקדש להווה – מאפייני דורסי הלילה בני זמננו כמו מבנה הגוף, מחזור ואורח החיים שלהם וסביבות המחיה בהן ניתן למצוא אותם. הפרק האחרון במתאר נוגע בעתיד – השינויים בסביבה (רובם ככולם מעשה ידי האדם) והשפעותיהם על דורסי הלילה, סכנת ההכחדה המרחפת מעל רוב המינים של דורסי הלילה והמאמצים הנעשים להצלתם מהכחדה בטבע, בסביבה האנושית הכפרית ובגני חיות.

בהתוויית מתאר זה השמטתי במתכוון פרק חשוב המופיע בהרבה תצוגות, ובמיוחד באלה המבוססות על העולם הגשמי הסובב אותנו (צמחים, בעלי חיים, מבנים וכו'). ברבות מהן הדיון בהווה אינו עוסק רק במאפייני הנושא לכשעצמו, אלא גם בוחן כיצד הוא משתקף בתרבות האנושית. כמעט בכל תצוגה כזו אנו רואים פרק שכותרתו היא "ה... באמנות". בדרך כלל פרק כזה בנוי מסעיפים כמו "פסלי אריות", "גשרים בציור", "טייסיס ספרותיים" או "הנהר בבודיהזם". תצוגה שאינה כוללת פרק הסוקר את מקומו של הנושא בתרבות האנושית בדרך כלל תזכה בניקוד נמוך יחסית בסעיף ה"תוכנית" משום שהיא אינה שלמה ואינה מכסה את כל האספקטים הסבירים של הנושא.

בתוכנית התצוגה של משה, שכאמור בנויה על פי מתאר ציר הזמן, יש ארבעה פרקים: 1. המוצא והסיווג הביולוגי של דורסי הלילה. 2. המאפיינים של דורסי הלילה. 3. דורסי הלילה בתרבות האנושית. 4. האיומים על עתידם של דורסי הלילה. הפרק השלישי ברשימה כלל שבעה תתי פרקים, וביניהם:

- 3.1. הינשופים בתנ"ך.
- 3.3. דורסי הלילה באמנות.
- 3.4. דורסי הלילה כנושא ספרותי.
- 3.5. הינשופים בסמלים הראלדיים ומסחריים.

במבנה הפרק יש טעות תימאטית קשה. אגב, האשם אינו נופל רק על כתפיו של משה. אני איני "חף מפשע" – הטעות הופיעה גם אצלי כשעוד הצגתי את נושא החתולים הגדולים. לאחר שהבנתי את הטעות תיקנתי את תוכנית האוסף שלי, ועתה אני מנסה להציע תיקון זה גם למציגים תימאטיים אחרים. הטעות מתבטאת בשלוש רמות – הרמה הלוגית של ההבנה הנדרשת לבניית תצוגה איכותית, הרמה התימאטית של בניית סיפור ופיתוח תצוגה על הנושא, והרמה הבולאית של ייחוס המעמד והמשקל התימאטי הנכונים לפריטים המוצגים. במה דברים אמורים?

בתתי הפרקים מוצגים פריטים בהתאם לכותרות – בראשון פריטים המתייחסים לאיזכורים של דורסי לילה בתנ"ך, בשני ציורים ופסלים של דורסי לילה, בזה שאחריו דורסי לילה בספרות וברביעי דורסי לילה בסמלים שונים. תתי פרקים אלה לא עוסקים בדורסי הלילה אלא בסוגי המדיה האמנותית שמשה איתר בהם אזכורים שלהם. אבל משה אינו מציג מיני מדיה אמנותית – התצוגה שלו אמורה להיבנות סביב דורסי הלילה. הינשופים המופיע בפסל כבן לווייה של האלה אתנה הוא אותו דורס לילה המוזכר כקשור לאלה בשירי המיתולוגיה היוונית. מאידך אין קשר בין הינשופים מהמיתולוגיה לבן דמותו ב"החתלתולה והינשופ", שיר האיגיון של **אדוורד ליר**. למרות ההבדלים בין סוגי האמנות השונים, הינשופים בפסל ובספרות הקלאסית מביעים אותו רעיון, וכדאי לזכור שאנחנו צריכים להכיר את המיתולוגיה כדי להבין את הופעת הינשופ בפסל.

אבל בין הנישופים מהמיתולוגיה ומהשיר של ליר אין שום קשר ענייני או תימאטי. הם פשוט שני מקרים של ינשופים המופיעים ביצירות ספרותיות.

למה הדבר דומה? היה פעם מנהג נפסד (שלשמחתי עבר מן העולם) לכלול בתצוגות פרקים כמו "היונה בבולים" ו"המחשב בגלויות מירב". טעות זו – התייחסות לאלמנט בו מופיע נושא התצוגה ולא לנושא התצוגה עצמו – חוזרת כאן בשינוי אדרת. עלינו ללמוד להתעלם מהמדיה – סוג היצירה האמנותית או סוג הפריט הבולאי – ולהפנות את מבטנו ישירות אל המסר. אם בעולם התקשורת המודרנית "המדיום הוא המסר" (כדבריו של **מרשאל מקלוהן**), בבולאות התימאטית אין הדבר כך.

המוקד צריך להיות התפקידים של דורסי הלילה באמונות, במיתולוגיות וביצירות מכל הסוגים. לדורסי הלילה, הפעילים בשעות החשיכה השקטות, יש קול קריאה רך, ובזכות צליל זה הוענקו להם בשפות שונות מרחבי העולם שמות הקשורים לנשימה ונשיפה. בתרבויות מסויימות הדמיון של הצליל להתנשפות מפוחדת של אדם התועה בדרכו בחשיכה הוליד התייחסויות לדורסי הלילה כמבשרי אסון או כסמלים למזל רע. לעומת זאת במיתולוגיה היוונית היה הנישוף בן לווייתנה של האלה אתנה, אלת החוכמה והפטרונית של העיר אתונה. פסלים, פסיפסים וציורי קיר עתיקים מציגים את הנישוף עם האלה, ומטבעות אתונאיים נשאו במשך מאות שנים תחריט של הנישוף של אתנה. בזכות היותה אלת החוכמה, הפך הנישוף גם לסמל של חוכמה, ידע ומוסדות להשכלה גבוהה. הנישופים הם אויבים טבעיים של המכרסמים והחקלאים למדו להעריכם ולהגן עליהם כשומרי אסמים. בהעברה למבנה של תוכנית תצוגה, המידע הזה יראה כך:

3. הנישופים משתקפים במראת התרבות האנושית.

- 3.1 צליל הקריאה של דורסי הלילה מעניק להם את שמותיהם.
- 3.2 הנישוף כמבשר אסון וכסמל למזל רע.
- 3.3 הנישוף כבן לווייתנה של האלה אתנה.
- 3.4 הנישוף כסמלה של העיר אתונה.
- 3.5 עיני הנישוף משקפות חוכמה עתיקה.
- 3.6 הנישוף כסמל להשכלה וידע.
- 3.7 בסביבה הכפרית דורסי הלילה שומרים על התבואה ממכרסמים.
- 3.8 התנשמת – ידידת החקלאי.

כאן מבנה הפרק נגזר ישירות מההקשרים התימאטיים, ורשימת תתי הפרקים תורחב או תצומצם לפי התפקידים שדורסי הלילה ממלאים בתרבותנו. תתי הפרקים זורמים האחד אל השני ויוצרים סיפור שוטף – הוכחה

טובה לכך שבניית התכנית נכונה אחרי שנבנתה על פי עקרון תימאטי מוצק. על האספנים ובמיוחד המציגים לזכור שעקרון זה מתייחס בכל תצוגה לכל פרק העוסק בהופעה של נושא התצוגה בתרבות האנושית.

בנייה כזו של הפרק השלישי תעמיד את הפריטים הבולאיים בהקשרים המתייחסים לנושאים המופיעים בהם, ומממשת הלכה למעשה את הגדרת הבולאות הנושאת כצורת אספנות המתייחסת לנושאים המוצגים בפריטים הדואריים. הדבר מראה הבנה של מהות האיסוף התימאטי ונסיון לבטא צורת איסוף זאת בצורה הטובה ביותר. אי לכך בנייה כזו של הפרק צריכה לזכות את המציג בניקוד גבוה יותר לא רק בסעיפי ה"תוכנית" וה"פיתוח" אלא גם עבור עומק המחקר בנושא ("ידע תימאטי"), וכפועל יוצא גם עבור "חשיבות" גדולה יותר של התצוגה.

זאת ועוד, הבולאות היא תחביב ועיסוק לשעות הפנאי ואנו משקיעים בה זמן ומשאבים כי אנו מצפים להפיק הנאה וסיפוק. אני יכול להעיד מנסיוני האישי ומנסיונם של אחרים שביצוע ה"מהפך" הזה גרם להם להנאה רבה והגדיל את רמת הסיפוק שהם הפיקו מהאוספים שלהם – וזו הרי מטרתנו הראשונית כאספנים.

אבל רגע אחד: האם בשל השינוי בתכנית יאלץ משה להוציא מהתצוגה פריטים איכותיים שנכללו בה בזכות התכנית הקודמת? בחרתי "על קצה המזלג" דוגמאות כדי להראות שאין לחשש זה כל בסיס. ניתן למיין את כל הפריטים לפי השיטה החדשה, ולכלול אותם לפי רצף תימאטי אחר ועם תיאורים חדשים. לגבי כל פריט להלן אציין בהתחלה את מיקומו על פי המבנה הישן ואז את מיקומו האפשרי החדש.

חותמת הביול הגרמנית שבעמוד הקודם נכללה בעבר בתת-פרק 3.2. "הינשוף סמל החכמה", בסעיף 3.2.1. "סמל של השכלה טכנולוגית", יחד עם ההסבר התימאטי *"באוניברסיטה האיזורית של הסאאר הינשוף מופיע במלוא הדרו"*. בתוכנית החדשה ניתן להשתמש בפריט זה במספר מקומות. הטבעי שבהם הוא בתת-פרק 3.6. "הינשוף כסמל להשכלה וידע", אולי בתוך סעיף שכותרתו "סמלי מוסדות להשכלה גבוהה".

גם חותמת התעמולה הבריטית הנראית כאן היתה בתת-פרק 3.2. "הינשוף סמל החוכמה", בסעיף 3.2.4. "הינשוף נותן עצות חכמות". ההסבר התימאטי שניתן הוא *"התבונן לפני שאתה חוצה, מציג הינשוף הבריטי האלגנטי"*. לפי המיין החדש ניתן להשתמש בפריט זה בתת-פרק 3.5. "עיני הינשוף משקפות חוכמה עתיקה", משום שהעצה שמתקבלת מהינשוף נוגעת להתבוננות זהירה לפני פעולה.

חותמת תעמולה: היה חכם – התבונן בטרם תעבור.

נתבונן עתה בגלוית דואר גרמנית, שהודפסה לפי הזמנה פרטית (postal card printed to private order). פריט זה נכלל בתת-פרק 3.3. "דורסי הלילה באמנות", בסעיף 3.3.2. "הינשוף כמודל באמנות", עם ההסבר *"הספרות, המסומלת כאן על ידי ינשוף הניצב על ערימת ספרים לצד אתנה והרמס, היא למעשה אמנות הכתיבה. בכך הינשוף מתחבר לאמנויות האחרות, כמו הציור והפיסול, שמטרתן היא יצירה של יופי"*.

אין בכוונתי להתייחס לתיאור זה, שלדעתי אינו מדויק. אני כן מבקש להביט קדימה לתוכנית החדשה ולמקומו של הפריט בתוכה. בתוכנית זו יהיה לפריט מקום במספר תתי-פרקים המציגים את הינשוף כבן הלוויה של אתנה או כסמל החוכמה. לטעמי שימוש מועדף הוא בתת-פרק 3.3 "הינשוף כבן לווייה"

של האלה אתנה". בהקשר הזה, תיאור מלא של הפריט הוא "הזמנה לכנס המדעי של האיחוד לידע בולאי בדרזדן, 1925 – בגלויה מוצגת הבולאות כתחום ידע עצמאי. הינשוף ושליח האלים הרמס יושבים על ספרים למרגלות אתנה המושיטה יד לאלת הבולאות, ששני אספנים על ספר עבה בוחנים מאחוריה בול".

בתוכנית הישנה הקונטרס השוודי המופיע בעמוד הבא נכלל בתת-פרק 3.4. "דורסי הלילה כנושא ספרותי", בסעיף 3.4.4. "ספרות ילדים", כשמתלווה אליו ההסבר התימאטי "סלמה לאגרלף, 1858 – 1940, סופרת שוודית, זוכת פרס נובל לספרות ב-1909. מתוך "ההרפתקאות הנפלאות של נילס": הינשופים ידעו שהעכברושים התכוונו לתקוף את הטירה. הם מיהרו לטוס לתנשמת פלמנה, שנתנה להם את חצוצרת הקסם, וכאשר נילס ניגן בה כל העכברושים רצו לים וטבעו. כך הצילו הינשופים את הטירה". בתוכנית החדשה ניתן להכניס את הקונטרס לתת-פרק 3.7. "בסביבה הכפרית דורסי הלילה שומרים על התבואה ממכרסמים" או 3.8. "התנשמת – ידידת החקלאי". בשניהם השיוך יהיה טבעי למדי, אבל העירוב של ינשופים ותנשמת שבסיפור יראה אולי מעט יותר טבעי במסגרת התיאור התימאטי ב-3.7.

עד כאן המאמר עסק באוספים ותצוגות שהנושא העיקרי שלהן הוא מהעולם הגשמי שסביבנו (צומח וחי, חומרים ומבנים, הסביבה וגרמי השמים) – ובפרק מתוכם העוסק בהשתקפות הנושא באמנות ובתרבות. אבל הדברים שנאמרו כאן נכונים גם לאוספים ותצוגות שהאמנות והתרבות מהוות חלק מהגדרתם הבסיסית. דוגמא מעניינת לנושא כזה היא האוסף "הינשאי לי" (Marry Me) של **הברונית סופי לוניי דה מאנו** מלוקסמבורג. בתערוכה בתל-אביב זכיתי לפגוש את המציגה ולקבל ממנה "סיור מודרך" בתצוגה שלה. שמחתי לראות שנושא האמנות מטופל על ידיה נכון מבחינה תימאטית, בהתאם לגישה המתוארת במאמר זה. ההתבוננות על הנושא בתצוגה היא לאורך ציר הזמן, מתחילת החיזור ועד לחתונת הזהב. למרות הקבלות בין האמור כאן לתצוגה הממשית, עלי לציין שהדברים בהמשך אינם מתייחסים ישירות אליה והם מהווים דיון בתצוגה תיאורטית.

בחתונות בתרבויות השונות ישנם אלמנטים אמנותיים רבים. בימי הרנסאנס בני הזוג התייצבו בפני צייר שהנציח אותם ואת הזוגיות האידיאלית המחכה להם. כיום הצלם יוצר עבורנו אלבום תמונות חתונה מהודר או סרט וידאו למזכרת. בחתונות רבות באירופה ובאמריקה הגעת החתן והכלה מלווה במוזיקה מתאימה, ובמסיבות חתונה יש גם מוזיקה לבידור האורחים ולריקודים. בתרבויות רבות יש ריקודי חתונה מיוחדים, באחרות הזוג הטרי מוזמן "לפתוח את רחבת הריקודים" בביצוע הריקוד הראשון.

מכל האמור לעיל ברור שפרק של "החתונה באמנות" יהיה בחירה שגויה, במיוחד אם תוכניתו תכיל נושאים כמו "חתונות בציורים", "צילומי חתונות", "חתונות במוזיקה" וכד'. פיתוח תימאטי טוב יכול התייחסות לכל אספקט אמנותי של חתונה במקומו הנכון: "מרש החתונה" יזכר בתחילת טקס הנישואין, "הריקוד הראשון" ו"מוזיקה לריקודים" במסיבת החתונה, "מזכרות מהיום הגדול" (מתנות, תמונות, סרט וכד') בפרק "לאחר סיום החגיגה" וכ'. הכללת האלמנטים האמנותיים בדרך זו הופכת אותם לחלק משטף הסיפור התימאטי בתוך פרקי התצוגה, כל דבר במקומו המתאים בסיפור החתונה.

בנוסף, ניתן לבנות פרק מיוחד העוסק בחתונות אמנותיות – חתונות מיוחדות כמו אלה ב"נישואי פיגארו" או ב"הכלה לבשה שחורים", חתונות שהן קומדיות של טעויות, אירועים יוצאי דופן בחתונות שהתרחשותם שינתה את מהלך העניינים בסיפור, בהצגה או בסרט, חתונות שהתבטלו והפכו לגורם המניע את העלילה ביצירה אמנותית וכד'.

יהיה הסיפור הספציפי הקשור בחתונות אלה אשר יהיה, האלמנט החריג הכרוך בהן הוא המצדיק את הפרדתן מהחתונות ה"רגילות" המוצגות ביתר הפרקים והכללתן בפרק נפרד המיוחד להן. פרק זה לפיכך לא יהיה "חתונות באמנות" אלא "האמנות מייצרת חתונות חריגות".

לסיכום – כמעט כל נושא מכיל לפחות פן אחד של ביטוי בתרבות האנושית. במקרים רבים הטיפול הנכון בכך יהיה בפרק נפרד, מאורגן על פי הקשרים וסיפורים תימאטיים שהנושא נשזר בהם. בחלק מהמקרים, בנוסף לפרק הנפרד או במקומו, יהיה נכון לשבץ את ההפניות התרבותיות בתוך שטף הסיפור הבסיסי – במיוחד כאשר הן יהוו הרחבות של הפיתוח התימאטי הספציפי בכל נקודה – ואז יוקדש הפרק האמנותי בעיקר להופעות של חריגות תימאטיות במסגרת האמנות. בלי השילוב של האלמנטים התרבותיים תוכנית התצוגה והפיתוח יהיו בהכרח לוקים בחסר – אבל יש לזכור שההתייחסות אליהם צריכה תמיד להיות מתוך הנושא, לעולם לא מחוצה לו.

היש הגנה מפני החלודה?

חברי איל"ת רבים מתגוררים במישור החוף. הלחות הגבוהה המאפיינת את האזור עלולה לגרום להתפתחות פטריה על

הדבק המרוח על צידם האחורי של בולים תמימים. פטריה זו – המכונה בפי העם "חלודה" בשל צבעה החום - היא אימתו של כל אספן בולים. פנינו אל המומחים בשאלה: כיצד למנוע את התפתחות הפטריה באוסף שלנו?

ד"ר יהושע מגר, יו"ר איל"ת, ממליץ לשים כל בול במגינים מסוג הוויד (Hawid) מתוצרת גרמניה, שכן בכיסי המגן יש חומר נגד פטריות. בנוסף, כדאי לדעתו לשים את הבולים באלבום עם כיסים עמוקים, שיכסו את מרבית הבול או הגיליונית. נוסף לכך, יש לשים את האלבומים במקום סגור (כספת, ארון או מגירה) ולצייד את המקום בשקית עם חומר סופג לחות.

צדו האחורי של בול מוכה חלודה.

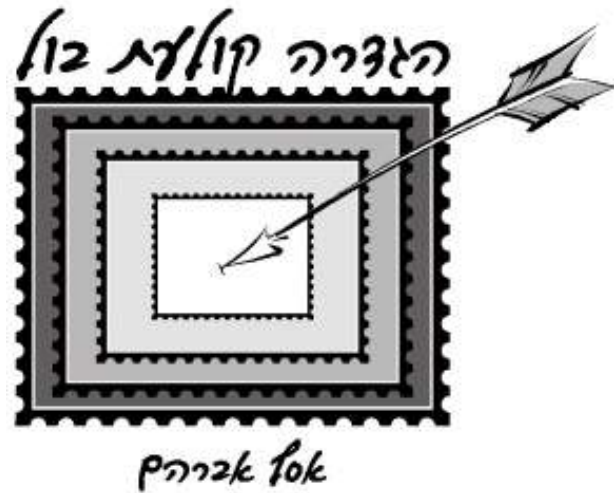
רון ברגר מציע שלושה כללי יסוד להגנה על בולים:

1. להשתמש באלבומים איכותיים ככל האפשר. אם האוסף נשמר בסדרנים (אלבומים עם פסים להחזקת הבולים), רצוי להשתמש באלה של יצרן איכותי, שהקרטונים שלו מיוצבים כימית וכוללים חומרים דוחי מזיקים.
- אם האוסף נשמר על דפי אלבום בדומה לדפי תצוגה, יש להשתמש בדפים איכותיים בלתי חומציים וללא מלבינים מלאכותיים. את הדפים יש לשמור מחוץ למגינים הפלסטיים המיועדים לתצוגה כדי לאפשר לנייר "לנשום".
2. את הבולים והפריטים האחרים רצוי לשמור במגינים כמו "הוויד" - רצוי כאלה הסגורים משני צדדים. מומלץ להשתמש במגינים שייצורם הוא בעשר השנים האחרונות, ולהחליף אותם במגינים חדשים ובלתי משומשים אחת לכמה שנים.
3. יש לרחוץ את הידיים בסבון קוטל חיידקים לפני כל מגע באלבומים או בבולים עצמם, משום שהידיים שלנו הן נשאיות של הפטריה המזיקה. בנוסף, מומלץ גם להימנע ממגע יד בבולים עצמם ולהשתדל לעבוד רק עם מלקט (פינצטה).

בנוסף לשלושת הכללים הללו, שדי בהם להגן על הבולים, יש עוד אפשרות למהדרין במצווה, והיא להקפיד על מזג האויר בחדר בו נמצאים הבולים. מערכת מיזוג האויר מבצעת שתי פעולות במקביל: האחת - שמירה על טמפרטורה קבועה, רצוי סביב 25 מעלות צלסיוס לאורך כל השנה, והשנייה – הפחתת הלחות באויר החדר לרמה של בערך 20% לחות (יובש מוחלט יגרום במהלך הזמן לנזק מתמשך לדבק, מעט לחות היא טובה). אם נקפיד שהדלת והחלונות בחדר זה יישארו סגורים בדרך כלל ההוצאה הכספית לא תכביד על התקציב החודשי בצורה משמעותית והתוצאות תהיינה משביעות רצון.

ת'רן וטאקסיס

ת'רן וטאקסיס (Thurn und Taxis) הוא שמה של משפחה אשר הפעילה את רשת שליחי הדואר הגדולה באירופה מהמאה ה-16 ועד המאה ה-19, בתחומי האימפריה הרומית הקדושה. שורשי המשפחה בני מאות שנים, אולם שורשי המשפחה המתועדים מתחילים בסביבות שנת 1290. כבר אז הם הפעילו רשת של שליחים בין טירול (אוסטריה) לצפון איטליה. המשפחה מורכבת מהמשפחות טורה (Torre) - מגדל באיטלקית, והנקראת בגרמנית ת'רן, וטאסו (Tasso) - שפירושו גרית.

מגן המשפחה של ת'רן וטאקסיס

לאחר שהפסידו בקרב בשנת 1395 מול ויסקונטי על השליטה במילאנו, מצאו בני משפחת טוריאני מקלט בהרי צפון איטליה סמוך לברגמו. שם הכירו בהם מלך ספרד **פיליפ הרביעי** וקיסר אוסטריה **פרדריק השלישי** כממשיכי דרכם של משפחת טאסו, והעניקו להם את הזכות לשאת את מגן המשפחה שעליו מצוירת בין השאר גם גרית (במרכז). אז גם שונה שמם מטאסו לטאסיס.

רשת הדואר המאורגנת נולדה כאשר **רוג'ר דה טאסיס** (1443-1514) נשכר על ידי פרדריק השלישי על מנת להרחיב רשת שליחים לטירול. הרשת נועדה לשמש את הקיסרות בלבד, ועל השליחים נאסר להעביר דואר פרטי. מאוחר יותר הורחבה רשת זו גם לבריטל ושליחים רגליים הוחלפו בשליחים רכובים

מהירים יותר. בשנת 1505 פנה **פרנץ דה טאסיס** (1459-1517), בנו של רוג'ר לקיסר **מקסימיליאן** (בנו של פרדריק) והציע לו להעביר את מכתביו מווינה להולנד ללא תשלום, בתמורה לזכויות בלעדיות לו ולעובדיו. הקיסר קיבל את ההצעה, ושירות השליחים החל לפעול ב-18 בינואר 1505. הפעלת השירות שילשלה לכיסיו של פרנץ 12,000 ליוורה צרפתי מידי שנה. לפי ההסכם שנחתם עם הקיסר, הועבר דואר גם בין ספרד, הולנד, צרפת וגרמניה. בשנת 1506 נפתח קו נוסף, בין מכלן שבבלגיה לאינסברוק שבאוסטריה. לאות הערכה על שירותם עבור משפחת הֶבְסְבוּרְג קיבל פרנץ תואר אצולה מידי הקיסר מקסימיליאן בשנת 1512.

רשת הנתיבים של משפחת טאסיס התבססה על נתיבי הקורסוס פובליקוס הרומיים, תחנות הוקמו בערים, ומנהליהן היו אחראים על הכנת סוסי השליחים ועל העברת המכתבים משליח לשליח. לאחר מותו של פרנץ עבר ניהול הרשת לידי של אחיינו **ז'אן בפטיסט**. האחין - יורשה של משפחת "לה טור" - הפך את שמו לת'רן. הוא צימד את שמו החדש לטאסיס, וכך נוצר הצירוף המעודכן ת'רן וטאקסיס. בשנת 1520 מונה

למנהל הדואר על ידי **קארל החמישי** קיסר האימפריה. בשנת 1608 הפכו בני המשפחה לברוני האימפריה האוסטרית, ובשנת 1624 הם הועלו לדרגת רוזנים על ידי הקיסר **פרדיננד השני**. לבסוף הפכו בני המשפחה לנסיכים על פי מינוי של **ליאופולד הראשון** בשנת 1695, ותואר זה עובר מדור לדור עד היום.

רשת הדואר של ת'רן וטאקסיס התרחבה לנסיכויות גרמניה, ושם התקבלה בברכה. עם זאת, הוקמו רשתות שליחים מקומיות שפרנסו אנשים נוספים, והללו התנגדו לחדירת ת'רן וטאקסיס לשטחן. הם נלחמו ברשת על ידי הורדת מחירים, ולא פעם נחטפו שליחים ואף שילמו בחייהם בעקבות תחרות זו. לקראת סוף המאה ה-16 כיסתה רשת השליחים את מרבית אירופה, מפולין והים הבלטי ועד מצרי גיברלטר. בשנת 1706 התיר **פיליפ החמישי** מלך ספרד לבסס את רשת ת'רן וטאקסיס במדינתו וממשלת ספרד הצליחה להשתלט בדרך זו על תעבורת הדואר במדינה. במאות ה-17 וה-18 העניקה הרשת את השירות הטוב ביותר, ומבחינת יעילות ואמינות לא היו לה מתחרים בכל אירופה. הודות לשיטת התחנות בנתיבים, נמשך מסעו של מכתב מבריסל שבבלגיה לאינסברוק שבאוסטריה חמישה ימים בלבד, ומבריסל לפריז ארבעים שעות.

רשת הדואר בפעולה.

מכתב שנשלח מהמבורג לפאריס באמצעות דואר השליחים של ת'רן וטאקסיס. האותיות TT בחותמת העליונה הן ראשי התיבות של שם המשפחה.

המפנה לרעת המשפחה חל לאחר המהפכה הצרפתית בשנת 1789. **נפוליאון בונפרטה** אישר למספר מדינות בגרמניה לפתוח שירותי דואר לאומיים, ובמהלך המאה ה-19 הקימו רוב מדינות אירופה שירות דואר משלהן. עד שנת 1850 הצטמצם שטח המחיה של שירות הדואר של משפחת ת'רן וטאקסיס למספר מדינות וערים בגרמניה. בשנת 1866 פרצה מלחמה בין פרוסיה לאוסטריה, אשר נמשכה שבעה שבועות. לאחר המלחמה בשנת 1867 אולצה המשפחה למכור את זכויותיה למנהל הדואר של פרוסיה עקב תמיכתה במפלגה שהפסידה במלחמה נגד אוסטריה. השירות נסגר ופורק, ובאוסטריה עצמה הועברו הזכויות למשפחת אצילים אחרת - פֶּאָר.

דבר בולים של ת'רן וטאקסיס – נשלח מפרנקפורט לפאריס.

בסך הכול פעלה הרשת שלוש מאות שישים ושתיים שנה, והעסיקה בשיאה, באמצע המאה ה-17, עשרים אלף שליחים, ובבעלותה היו אלפי סוסים ומרכבות. צמצום שירותי דואר ומכירת זכויותיהם לא מוטטו את המשפחה. לקראת המאה ה-19 פיתחה המשפחה מיזמים בתחומי הבנקאות והמזון, ומאוחר יותר גם בתחום מסילות הברזל. נוסף על כך חיזקה המשפחה את מעמדה הכלכלי והפוליטי על ידי קשרי נישואין עם משפחות מלוכה ואצולה אחרות באירופה. טירת ת'רן וטאקסיס נבנתה בגרמניה במאה ה-18 סביב מנזר עתיק מהמאה השמינית. חלקים של הטירה משמשים כיום כמוזיאון, ואף ניתן לשכור בה חדרים. טירת המשפחה משמשת כמוזיאון לתולדותיה וספריית המשפחה פתוחה לציבור למין שנת 1786.

טירת המשפחה.

בולים ופריטי דואר

עוד לפני שהנפיקו בולים, יצרו רוזני ת'רן וטאקסיס את דברי הבולים הראשונים בגרמניה. ב-1846 הוצגה לראשונה

בוורטמבורג מעטפה ועליה הכיתוב ("FRANKIERTER STADT BRIEF"), שפירושו "מכתב עירוני מבויל", אשר נמכרה תמורת 1.5 קרויצר. מכתבים אלו נשלחו בתחומי מספר ערים, בהם שטוטגארט, לודוויגסבורג ו-אולם. הם יצאו מהמחזור בשנת 1851 בעת שוורטמברג החלה להנפיק בולים משלה ושירות הדואר של ת'רן וטאקסיס חדל לפעול שם. בנוסף, ידועים גם דברי בולים של ת'רן וטאקסיס לנתיבים בין עירוניים, כפי שניתן לראות בעמוד הקודם.

בול "צפוני" של ת'רן וטאקסיס
בערך נקוב של חצי זילברגרשן.

בולי דואר של ת'רן וטאקסיס הונפקו לראשונה בינואר 1852. הונפקו שתי סדרות – אחת לאיזורי הצפון שם נעשה שימוש במטבע "זילברגרשן", ואחת לדרום עם ערך נקוב ב"קרויצר". שתי הסדרות מתאפיינות במספר גדול המודפס עליהן, אך הסדרה הצפונית היתה בעלת עיצוב מסגרת מרובע, והדרומית, עגול. בשני המקרים הודפס באותיות גדולות "בול דואר" (FREIMARKE) ואילו הכיתוב Thurn und Taxis וראשי התיבות של איגוד הדואר האוסטרו-פרוסי, בכתב זעיר. שירות ת'רן וטאקסיס פעל מכוח חוזה עם האיגוד הנ"ל, שנוסד בשנת 1850.

בול "דרומי" של ת'רן וטאקסיס
בערך נקוב של 3 קרויצר.

שתי סדרות הבולים הודפסו בטיפוגרפיה על ידי ניומן בפרנקפורט-על-מיין, שם גם ישבה הנהלת שירותי הדואר. ערכן הנקוב של הסדרות נע מרבע ועד שני זילברגרשן, ומאחד ועד תשע קרויצר. הסדרות המקוריות הודפסו בשחור על מגוון ניירות צבעוניים אך בשנים 1859-1861 הודפסו על ידי ניומן סדרות חדשות מגלופות שיוצרו בידי קפלאר. אלו הודפסו בצבע על נייר לבן. ערכים גבוהים יותר, של חמישה ועשרה זילברגרשן ושל חמישה עשר ושל שלושים קרויצר הונפקו באותה תקופה. כל בולי ת'רן וטאקסיס עד 1865 הונפקו ללא ניקבוב אך ביולי אותה שנה נכנסה לשימוש מדקרת בקנה מידה 16.

לאחר המכירה הכפויה של הזכויות למנהל הדואר הפרוסי ב-1867 נותרו לרוזני ת'רן וטאקסיס זכות ביול תחת האימפריה הגרמנית עד 1918 וידועות מעטפות עם הכיתוב FRANCO TAXIS, חותמת מיוחדת וחותם הנסיכות.

אסף אברהם, אספן של בולי בריטניה, מוציא לאור את המילון האנציקלופדי החדש לבולאות ולדואר – ראה באתר האינטרנט www.philapub.com.
כתובתו לצורך תגובות: stamp@gmail.com.

סיפורה של מעטפה

בתערוכת תלאבול 2004 זכיתי במדליה מוזהבת ברמה הבינלאומית. במהלך הקריטיק שהועבר על ידי **מנחם לדור**, הועלתה ההצעה לשים בול של החברה לכריית תעלת סואץ (Suez canal company), אשר נוסדה ב-1858 על ידי **פרדיננד לה-ספס**. התעלה נפתחה רשמית לשימוש עשר שנים אחר כך, ב-1868.

ב-1888 נערכה וועידה בקונסטנטינופול (היום - איסטנבול) בסיומה נחתמה אמנה המטיחה את חופש התנועה בתעלה לכ-ו-ל-ם. כל עוד הייתה התעלה בידי הצרפתים והאנגליים נשמר חופש התנועה, אבל בראשית שנות החמישים הולאמה התעלה על ידי **נאצר**. תנועת אניות ישראליות נמנעה, ובגלל זה הנושא שייך לתצוגה שלי על הסכסוך הישראלי – ערבי.

צידה הקדמי של המעטפה : בול צרפתי, חותמת נקודות 5104 וחוטמת PD.
בנוסף חותמת יציאה משנחאי (31 ביולי 1868) וחוטמת מעבר בסואץ מה-19 בספטמבר 1868.

החברה שכרתה את התעלה הנפיקה ארבעה בולים ששימשו למשלוח מכתבים. השוק מלא בזיופים של הבולים, שלא לדבר על המחירים המופרזים. אין לי אמצעים כספיים בלתי מוגבלים, ואינני קונה מעבר ליכולותי. מאחר ועבור הבולים ביקשו סכום תלת-סיפתי בדולרים החלטתי לקנות מעטפה עם חותמת סואץ ובכך לכסות את הסיפור.

יום אחד ראיתי במכירה פומבית בבלגיה מכתב לפריז שעבר דרך התעלה. במחיר של 50 יורו. קניתי. כשהתחלתי לחקור את הפריט נפתח לי עולם מעניין.

המכתב יצא משנגחי בסין ב-1867 ועבר דרך התעלה כדי להגיע לפריז. אבל רגע אחד! התעלה נפתחה רק ב-1868. ובכן, גיליתי שהיו מספר אוניות בודדות שעברו בתעלה כבר ב-1867, לפני הפתיחה הרשמית.

צידה האחורי של המעטפה : חותמת מעבר בקאהיר מה-20 בספטמבר
וחותמת הגעה לפאריס ב-26 לחודש.

למה בול צרפתי על מכתב מסין? גם לצרפת וגם לאנגליה היו אינטרסים כלכליים בסין. מספר פעמים הייתה התקוממות בסין של המקומיים, והמעצמות האירופאיות שלחו חיילים לדכא את המרד. ב-1862 הצרפתים התחילו לסגת ולהוציא את החיילים משם. בדצמבר 1862 נפתח סניף דואר צרפתי אזרחי בסין. תחילה נעשה שימוש רק בחותמת נקודות עם המספר 5104 ובחותמת PD ("שולם"). בפברואר 1863 הגיעו הבולים הראשונים.

כך תימאטיקה פוגשת את תולדות הדואר. וכמה המכתב שווה? על פי הערכות של מומחים בתערוכה כ-500 אירו. כך ב"מכה אחת" הצלחתי לכסות היבט תימאטי חשוב, הוספתי פריט מיוחד לאוסף, הפגנתי ידע בולאי ואפילו עשיתי עסקה כלכלית טובה.

בברכה,
לורנס פישר

דיווח על האסיפה השנתית

א י ל " ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

דו"ח כספי לשנת 2007

מ- 1 בינואר 2007 עד ל- 31 בדצמבר 2007

הכנסות	
17,255.00	דמי חבר
150.00	מכירה חוברות ישנות
475.00	פרסום ב"נושאון"
4,510.08	יתרה משנה קודמת
22,390.08	סה"כ הכנסות
הוצאות	
10,799.35	דפוס ועריכה "נושאון"
3,158.00	דמ"ח הב"י
3,995.50	דואר (דואר ומכונת הביול)
204.69	הוצאות בנק
278.20	הוצאות משרד וכיבוד
866.25 (חד פעמי)	"נושאונט" עיצוב/הפקה
19,301.99	סה"כ הוצאות
3,088.09	יתרה ליום 31.12.07

האסיפה השנתית של איל"ת התקיימה במהלך תערוכת "ישראל 2008", ביום ראשון ה-18.5.2008 בנוכחות נאה של שלושים חברים. מזכיר האגודה, **זהר נוי**, מסר עדכון על מספר החברים באגודה. גזבר איל"ת, **שלמה וורגן**, הציג את הדו"ח הכספי לשנת 2007 (ראה מסגרת). **יוחנן מי-רז**, נציג ועדת הביקורת, אישר את תקינות הדו"ח. יו"ר איל"ת, **ד"ר יהושע מגר**, דיווח על הצלחת חברי איל"ת בתערוכה. **יורם לוביאניקר** דיווח על הוצאת ביטאון האגודה השונים.

במהלך הדיון הפתוח הועלה הצורך בהעלאת דמי החבר לרמה של 120 שקלים בשנה. כיום האגודה מצליחה לאזן את פעילותה, אם גם בקושי. אולם כל נסיון להרחיב את פעילות האגודה נתקל בקשיים כספיים. הוסכם כי שאלת דמי החבר תועבר להכרעת ועד האגודה.

זהר נוי דיווח כי במסגרת המעבר של התאחדות בולאי ישראל לחברות אישית יצטרכו חברי איל"ת למלא באופן חד פעמי טופס רישום להתאחדות. הדבר אינו כרוך בתוספת תשלום, וחברי האגודה ימשיכו להנות ממלוא הזכויות, אולם מבחינה תקנונית מילו הטופס הוא הכרחי.

מנחם לדור ציין כי התצוגות של חברי איל"ת התקדמו גם בזכות המפגשים למציגים שהאגודה ערכה בשנה האחרונה במוזיאון ארץ ישראל ברמת אביב. עובדה היא כי מציגים שלא נטלו חלק במפגשים לא התקדמו וחלקם אף נסוגו. ספק אם הדבר מיקרי.

בהמשך הועלו מספר טענות כלפי התאחדות בולאי ישראל ביחס לשיתוף פעולה לקוי והעדר תמיכה משמעותית בפעילות האגודה. לכל הנוכחים לא היה ספק בכוונות הטובות של אנשי ההתאחדות, אולם נראה כי יש מקום לשיפור בתקשורת כדי להשיג תוצאות טובות יותר. הוסכם כי יערכו מפגשים בין ראשי האגודה וראשי ההתאחדות על מנת להבטיח שיתוף פעולה פורה בהמשך.

חידה בולאית

גם הפעם אנו מציגים בפניכם ששה בולים, ואתם מתבקשים למצוא את יוצא הדופן מביניהם. כרגיל, הפתרון לחידה קשור באופן הדוק לנושא הגליון.

תשובות יש לשלוח למערכת נושאון בדואר אלקטרוני לכתובת noson.ed@gmail.com או בדואר רגיל לכתובת ת.ד. 62029, תל אביב 61620. בין הפותרים נכונה יוגרל פרס מתנת התאחדות בולאי ישראל.

איטליה
מיכל 1539

מונאקו
מיכל 1556

צרפת
מיכל 3392

צרפת
מיכל 1643

צרפת
מיכל 1732

הולנד
מיכל 1378

תאריך אחרון לקבלת תשובות לחידה: 1.9.2008. פתרון החידה ושם הזוכה בהגרלה יפורסמו בגליון הבא.